

એ કારણો જેનાથી રોજો રાખવો આવશ્યક નથી રહી જતો

ઈસ્લામ સહુલત અને સરળતાનો દીન છે. અલ્લાહ તૃઆલાનો ઈરશાદ છે :

﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ﴾ ﴿١٨٥﴾ الْبَقْرَةُ:

અનુવાદ : “અલ્લાહ તમારા સાથે નરમી કરવા ઈચ્છે છે, સખાઈ કરવા નથી ઈચ્છતો.”

(સૂર: બકરહ, આ. ૧૮૫)

વ્યક્તિ સામે ક્યારેક એવી સ્થિતિ આવી જાય છે કે જેમાં શરીઅત તેને છૂટ આપી દે છે અને તેના પર રોજો રાખવો અનિવાર્ય નથી રહી જતું. આવી સ્થિતિઓ નીચે મુજબ છે :

(૧) સફર : અલ્લાહ તૃઆલાનો ઈરશાદ છે :

﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعَذَّةٌ مِنْ أَيَّامِ أُخْرَى ﴾ ﴿١٨٤﴾ الْبَقْرَةُ:

અનુવાદ : “અને જે કોઈ બીમાર હોય અથવા સફર પર હોય, તો તે બીજા દિવસોમાં રોજાઓની સંઘા પૂરી કરે.” (સૂર: બકરહ, આ. ૧૮૪)

કુર્અન અને હઠીસમાં સ્પષ્ટરૂપે મુસાફરીના અંતરની મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી નથી. પરંતુ અમુક કુકહાએ ૮૮ કિ.મી.ની મર્યાદા મુસાફરી માટે નક્કી કરી છે.

(૨) બીમારી : બીમારીથી તાત્પર્ય એવી બીમારી છે, જેના સાથે રોજો રાખવો અત્યંત મુશ્કેલ હોય અને મૃત્યુનો ડર હોય, અથવા રોજાના કારણે બીમારી વધવાની આશંકા હોય, અથવા બીમારીથી રોગ-મુક્તિમાં વિલંબ થતો હોય. અલબત્ત, બીમારીને આડ બનાવીને રોજાથી ભાગવું ન જોઈએ. અલ્લાહ હદ્યોની સ્થિતિ સુદ્ધાં બરાબર જાણે છે.

(૩,૪) ગર્ભવત્સથા અને દૂધ પીવડાવવનું : ગર્ભવતી અને બાળકને દૂધ પીવડાવનારી મહિલાને જો પોતાના કે બાળકના સ્વાસ્થ્ય પર હાનિકારક પ્રભાવની આશંકા હોય તો શરીઅતે તેમને રોજા ન રાખવાની પરવાનગી આપી છે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى وَضَعَ عَنِ الْمُسَافِرِ الصَّوْمَ، وَشَطَرَ الصَّلَاةِ، وَعَنِ الْحَامِلِ أَوِ الْمُرْضِعِ الصَّوْمَ أَوِ الصَّيَامَ»

અર્થાત્, અલ્લાહ તૃઆલાએ મુસાફરને રોજા રાખવામાંથી છૂટ આપી છે અને અડધી નમાજ ઓછી કરી નાખેલ છે અને ગર્ભવતી અને દૂધ પીવડાવનાર મહિલાઓને રોજામાંથી મુક્તિ આપી દીધી છે.
(અસહાબુલ સુનન)

(૫) વૃદ્ધત્વ (ઘડપણ) : અલ્લાહ તુઆલાનો ઈરશાદ છે :

وَعَلَى الَّذِي كَيْطَقُونَهُ فَدَيَةٌ طَعَامٌ مِسْكِينٌ ﴿١٨٤﴾
البقرة: ١٨٤

અનુવાદ : “અને જે લોકો રોજા રાખવાની શક્તિ ધરાવતા હોય (અને પછી ન રાખે), તો તેઓ ફિદ્યા (મુક્તિ-દંડ) આપે. એક રોજાનો ફિદ્યો એક મિસ્કિન (ગરીબ, જરૂરતમંદ)ને ભોજન કરાવવું છે.” (સૂરા: બકરહ, આ. ૧૮૪)

(૬) જો બળજબરીપૂર્વક કોઈને ઈફતાર કરાવવામાં આવે તો તેને પણ છૂટ છે.

એ બાબતો, જેનાથી રોજો તૂટી જાય છે :

- (૧) જાણીજોઈને ખાઈ-પી લેવું, અથવા કોઈ શરઈ કારણ આવી જવું, જેમ કે બીમારી, સફર કે બળજબરી.
- (૨) સંભોગ.
- (૩) ઈરાદાપૂર્વક ઉલટી કરવી.
- (૪) માસિક-ધર્મ કે નિષાસ (પ્રસૂતિ-જન્ય લોહી) : જો કોઈ સ્ત્રીને દિવસમાં કોઈક સમયે લોહી શરૂ થઈ જાય, તો તેનો રોજો તૂટી જશે.
- (૫) કોઈપણ વસ્તુનું મોઢામાંથી પેટમાં જતું રહેવું, ચાહે તે કાંકરી જ કેમ ન હોય.
- (૬) રોજો તોડવાની નિયત કરી લેવી, ભલે કંઈ ખાંધું-પીંધું ન હોય, કેમ કે નિયત રોજા માટે શરત છે.
- (૭) કોઈ બીમારી વગર કે કોઈ ઉચ્ચિત કારણ વગર કામવાસના કે લિજજતની સાથે વીર્યનું નીકળવું.

રોજાની કઝા :

રમજાનના રોજાઓમાંથી જો કોઈનો એક કે એકથી વધારે રોજા કોઈ કારણસર છૂટી જાય, તો તે તેની કઝા (પૂર્તિ) કરશે, અર્થાત્ રોજા રાખશે.

રોજાની કઝાનો સમય :

રમજાન પછી બીજો રમજાન આવતાં પહેલા સુધી તેની કઝા પૂરી કરી લેવી જોઈએ. કઝામાં ઉતાવળ કરવી મુસ્તહબ છે. જો જેટલા રોજા કઝા કરવાના હોય એટલાં દિવસો બીજો રમજાન આવવામાં બાકી રહી ગયા હોય તો કઝા વાજિબ થઈ જાય છે. કઝા રોજા એ જ દિવસોમાં રાખવામાં આવે, જે દિવસોમાં રોજા રાખવા જાઈજ હોય. જો પ્રતિબંધિત દિવસો, જેમ કે બંને ઈદો વગેરેમાં કઝા રાખવામાં આવશે, તો કોઈ ફાયદો નહીં થાય. રમજાનના કઝા રોજાઓ સાતત્યની સાથે, અર્થાત્ એક-પછી-એક, કોઈ એક દિવસ પણ છોડવા વગર, રાખવા જરૂરી નથી. જો કે એ વધારે સારું છે કે રમજાન પછી તરત જ કઝા રોજા રાખી લેવામાં આવે, અથવા સંંગ કરીને પૂરા કરી લેવામાં આવે, જેથી કરજ જલ્દીથી અદા થઈ જાય અને તેમાં અકારણ વિલંબ ન થાય.

રોજાનો કફ્ફારો :

અકારણ રમજાનના રોજા ન રાખવા અથવા તોડી નાખવાની કઝાની સાથે કફ્ફારો પણ અનિવાર્ય થાય છે. આ કફ્ફારો ગ્રણ સ્વરૂપોમાં અદા કરી શકાય છે.

- મુસલમાન ગુલામ આજાદ કરવો.
- બે મહિનાના નિરંતર, કોઈ અંતરાલ વગર, રોજા રાખવા. જો વચ્ચે ઈદુલ્-જુહા કે રમજાનના રોજા અથવા અન્ય કોઈ અવરોધ આવી જાય, તો કફ્ફારો સ્વીકાર્ય નહીં હોય. હા, જો નજરના રોજા વચ્ચે આવી જાય, તો કફ્ફારો પૂરો કરવામાં આવશે, નજરના રોજાઓને ગણવામાં આવશે નહીં.
- સાઈઠ ભિસ્કિનો (ગરીબો)ને ભોજન કરાવવું. અનાજ પણ આપી શકાય છે અને ભોજન તૈયાર કરીને ખવડાવી પણ શકાય છે.

કફ્ફારો બે કારણોસર અનિવાર્ય થાય છે :

૧. સંભોગ.
૨. ઈરાદાપૂર્વક ખાઈ-પી લેવું (માત્ર માલિકી મસ્લકના મતે).

કફ્ફારામાં કમનું ધ્યાન રાખવામાં આવશે, એટલે કે જો કોઈ મોમિન ગુલામ આજાદ કરવા માટે શક્તિમાન છે, તો તેનું રોજા રાખવું પર્યામ નહીં હોય. એ જ રીતે જો કોઈ રોજા રાખવા માટે સમર્થ હોય તો તેનું માત્ર ગરીબોને ભોજન કરાવડાવી દેવું પૂરતું નહીં હોય, અને કોઈની સ્થિતિ એ હોય કે તે ત્રણેય પર સમર્થ નથી તો તેના પર કંઈ વાજિબ નથી. હા, તેણે પુજળ પ્રમાણમાં ઈસ્તગફાર કરવો જોઈએ અને જ્યારે તેના પાસે કંઈક ઉપલબ્ધ થઈ જાય તો સાઈઠ ગરીબોને ભોજન કરાવી દે. આજકાલ ગુલામીની પ્રથા નથી, તેથી આ સ્વરૂપ વ્યવહાર રીતે નિરસ્ત સમજવામાં આવશે, જો કે હુકમ કયામત સુધી બાકી રહેશે. આ કફ્ફારો એક રોજાનો છે, જો એકથી વધારે રોજા છૂટી ગયા છે, તો પ્રત્યેક રોજાનો અલગ-અલગ કફ્ફારો અનિવાર્ય થશે.

ફિદ્યા (મુક્તિ-દંડ) :

ભિસ્કિન (ગરીબ)ને ભોજન કરાવી દેવું ‘ફિદ્યા’ કહેવાય છે. આ નીચે પ્રમાણેના સ્વરૂપમાં જાઈજ છે :

૧. કોઈ એટલો વૃદ્ધ થઈ જાય કે રોજા ન રાખી શકે.
૨. એવો બીમાર, જેને રોગ-મુક્ત થવાની આશા બાકી રહી ન હોય.
૩. ગર્ભવતી કે દૂધ પીવડાવનારી મહિલા, જ્યારે કે તે પોતાના બાળકના જીવન કે સ્વાસ્થ્ય વિશે આશંકા અનુભવતી હોય.

મૈયતના કર્જા રોજા :

રોજાઓની કર્જામાં ઉત્પાવળ કરવી જોઈએ. વિલંબ કરવો સારી વાત નથી, કેમ કે જીવનનો કોઈ ભરોસો નથી. ખબર નહીં ક્યારે સમામ થઈ જાય અને ફર્જને અદા કરવાનું બાકી રહી જાય. નિશ્ચિતપણે અલ્લાહ ત્રાલાલા ખૂબ જ સખત હિસાબ લેવાવાળો છે. જો કોઈના પર રમજાનના કે નજર (માનતા)ના કે કર્ફફારના રોજા બાકી હોય અને તેનું મૃત્યુ થઈ જાય, જો કે તેના પાસે કર્જા કરવાનો સમય હતો, પરંતુ તે કોઈ કારણસર કર્જા ન કરી શક્યો, તો એવી સ્થિતિમાં કેટલાક ફુકહાનો મત એ છે કે તેના નજીકના સગાઓ પર આ રોજાઓની કર્જા વાજિબ છે, ચાહે તો બધા રાખે અથવા તેમાંથી અમુક રાખે. જો મૈયતના નજીકના સગા ન હોય તો તેણે છોડેલ ધન-સંપત્તિમાંથી રકમ આપીને કોઈના પાસે રોજા રાખાવવામાં આવશે, કેમ કે આ એક પ્રકારે અલ્લાહનું કરજ છે અને બીજા કરજોથી અલ્લાહનું કરજ વધારે મહત્વનું છે કે તેને અદા કરી દેવામાં આવે. જો મૈયતના સગાઓ કર્જા રાખવાનો ઈન્કાર કરી દે તો બધા જ ગુનેગાર હશે અને મૈયત આ રોજાઓને અદા કરવામાંથી મુક્ત થઈ જશે, કેમ કે તેના મૃત્યુ પછી રોજાઓને અદા કરવાનું કામ તેના સગાઓના શિરે આવશે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

« مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ »

અર્થાત્, જો કોઈનું મૃત્યુ આવી જાય અને તેના પર રોજાઓની કર્જા બાકી છે, તો તેના વલી (વાસી-વારસો)ની જવાબદારી હશે કે આ રોજાઓને પૂરા કરે. (બુખારી, અબુ દાઉદ, ઈન્ને માજા)

કેટલાક ફુકહાનો મત એ છે કે મૈયતના રોજાની કર્જા ‘વલી’ નહીં રાખે. જો એવી સ્થિતિ ઊભી થઈ જાય કે કોઈએ રમજાનનો રોજો કોઈ ઉચિત કારણસર — બીમારી, સફર — ના કારણે છોડી દીવો અને તે મૃત્યુ પામ્યો, તો તેના પર ન તો કર્જા છે અને ન તેના પર કોઈ ગુનો, કેમ કે તેને કર્જને અદા કરવાનો સમય જ નથી મળ્યો.

